

УДК 821.161.3:82-31 У. Арлоў

**ГІСТАРЫЧНЫЯ АПАВЯДАННІ
УЛАДЗІМІРА АРЛОВА «КАЛЯ
ДЗІКАГА ПОЛЯ» І «ДАЛЁКА
ДА ВЯСНЫ» ПРАЗ ПРЫЗМУ
НАРАТЫЎНЫХ ПРЫЁМАЎ**

В. А. Дайлідка,
аспірант Беларускага дзяржаўнага
педагагічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка

Паступіў у рэдакцыю 12.04.19.

UDC 821.161.3:82-31 U. Arlou

**HISTORICAL STORIES
“NEAR A WILD FIELD”
AND “FAR FROM SPRING” BY
ULADZIMIR ARLOU THROUGH
NARRATIVE TECHNIQUES**

V. Dailidka,
Post-Graduate Student of Belarusian State
Pedagogical University named after Maxim Tank

Received on 12.04.19.

Артыкул прысвечаны разгляду наратыўных прыёмаў (выдзяленне ключавых момантаў, захаванне сюжэтай інтрыгі, тонка растаўленья акцэнтна на дэталі, своеасаблівы спосаб персаніфікацыі герояў, кантэкстуальна матываванае цытаванне архіўных крыніц, кантрасная падача вобразаў, глыбокая змястоўнасць сімвалаў і мастацкіх дэталей і г. д.) у апавяданнях з гістарычнай тэматыкай Уладзіміра Арлова «Каля Дзікага Поля» і «Далёка да вясны», што дазволіла аўтару стварыць высокамастацкую гістарычную прозу, якая адпавядае лепшым сусветным узорам.

Ключавыя словы: наратыўны прыём, гістарычнае апавяданне, гістарычная тэма, наратар.

The article deals with the narrative techniques (the selection of key moments, preservation of the intrigue, subtly placed emphasis on the details, peculiar way of personification of heroes, contextually motivated citing of archival sources, contrasting flow of images, meaningful symbols and artistic details, etc.) in the historical stories by Uladzimir Arlou «Near a Wild Field» and «Far from Spring», which allowed the author to create highly artistic historical prose corresponding to the best world standards.

Keywords: narrative technique, historical narration, historical theme, narrator.

Літаратуразнаўцы ўсё часцей апошнім часам звяртаюцца да даследавання наратыўных прыёмаў у мастацкім творы. Дадзеная праблема прадугледжвае грунтоўнае вывучэнне тэкстаў, аналіз аўтарскай матывацыі выкарыстання тых ці іншых лексічных сродкаў, што дазваляе глыбей разглядаць прыёмы псіхалагізацыі мастацкіх вобразаў, больш уважліва даследаваць унутраныя кампаненты твора, што хаваюцца глыбока ў кантэксце аўтарскага тэксту.

Разгляду наратыўнасці як тэарэтычнага паняцця надавалі і надаюць вялікую ўвагу многія даследчыкі (М. М. Бахцін [1], Г. А. Жылічава [2], А. А. Кавалёў [3], В. І. Цюпа [4] і інш.). У айчынных даследаваннях праблемы нарацыі даволі грунтоўна даследуе Я. А. Гарадніцкі, які вызначае наратыўнасць як «адзін з самых істотных спосабаў раскрыцця змястоўна-фармальнай цэласнасці літаратурнага твора» [5, с. 7], І. Ч. Часнок [6–8] разглядае наратыўныя стратэгіі ў творах айчынных пісьменнікаў. У беларускіх літаратуразнаўчых працах (І. В. Жук [9], А. У. Марчанка [10], І. С. Лісоўская [11] і інш.) апошнім часам аддаецца перавага вывучэнню нарацыі ў творчасці аднаго аўтара.

Цікавае навукоўцаў да творчасці У. Арлова тлумачыцца адметнасцю мастацкіх прыёмаў пісьменніка. У яго гістарычных творах летапіс-

ныя звесткі пераствараюцца такім чынам, што не губляюць праўдзівасці, таму літаратуразнаўцы (А. М. Дарагупец [12] і інш.) параўноўваюць У. Арлова з класікамі гістарычнага рамана. Некаторыя даследчыкі (А. С. Васілеўская [13], Н. Я. Пятрова [14]) звяртаюць увагу на адметнасць арганізацыі тэксту пісьменніка.

Наш разгляд апавяданняў У. Арлова праз прызму наратыўных прыёмаў бачыцца сёння актуальным, бо многія гістарычныя творы пісьменніка пабудаваны такім чынам, што адлюстраваныя факты і падзеі псіхалагічна тонка перадаюць стан асобы героя. «Гісторык і пісьменнік, – як сцвярджае А. М. Дарагупец, – узаемадапаўняюць адзін аднаго, творча спалучаюцца ў асобе У. Арлова. Як гісторык ён распавядае аб падзеях і фактах у іх гістарычнай паслядоўнасці. Як пісьменнік пры дапамозе фантазіі і творчай інтуіцыі перадае ўнутраны свет чалавека, яго пачуцці, думкі, надае вялікую ўвагу эстэтычным даследаванням, поглядам, фарміраванню свядомасці героя» [12, с. 12].

Аповяданне Уладзімара Арлова «Каля Дзікага Поля» (1987) ўражвае шчыльнай знітанасцю пейзажных малюнкаў з псіхалагічным станам героя. Пісьменнік пачынае твор невялікай пейзажнай замалёўкай, дзе на пярэдні

план выходзяць *мёртвая вусціш* і крумкач, што адразу ўзмацняе напружанасць: «На імгненне пагасіўшы сярпок маладзіка, галявіну абляцела вялікая чорная птушка» [15, с. 169]. Менавіта крумкач парушыў цішыню, і менавіта ён будзе той істотай, для каго трагічны выход найбольш выгадны. Насамрэч крумкач кіруецца толькі сваімі інстынктамі – корміцца плоццю. Аўтар апавядання надзяляе птушку пэўнымі рысамі чалавечай свядомасці: у крумкача ёсць свой характар, прадчуванне і мэта: «Крумкач павярнуў галаву і проста пад сабой убачыў яшчэ аднаго чалавека, таго самага, якога шукаў» [15, с. 169]. Шчыльная знітаванасць дэталей паступова стварае карціну нядаўняй смяротнай сечы воінаў-ратнікаў. Іх абмундзіраванне (дзіды, славянскі шышак, шаломы з дубовых дошчачак і інш.) сведчыць аб даўніх часах мінуўшчыны і нацыянальнасці гэтых людзей.

Крумкач назіраў за ратнікамі і прадбачыў іх хуткую смерць і сваю пажыву. Свядомасць птушкі найбольш ярка выяўляецца ў выбары ахвяры: «... ён [крумкач] быў важак навакольных крумкачоў і меркаваў, што павінен павячэраць не першым-лепшым мерцвяком, а чалавечым верхаводам» [15, с. 170]. Чорны драпежнік у творы становіцца сімвалам смерці, ён умее чакаць, а не забіраць першае, што падкіне выпадак.

Карціну мёртвага поля нечакана парушае ледзь заўважны матылёк каля аднаго з воінаў: «У лужыне крыві ля ног слаба ўздрыгваў крыльцямі белаваты матылёк» [15, с. 170]. Ён прыцягвае да сябе ўвагу як сімвал надзеі на жыццё, і з трымценнем белых крылаў расплюшчваюцца вочы ў светлабародага ваяра. Відавочна, У. Арлоў у творы выкарыстоўвае традыцыйную сімваліку: смерць і зло не губляюць чорнай афарбоўкі, жыццё і дабро – белай. На гэты раз перамагло жыццё, але яго сілы вельмі кволыя. Балансаванне на мяжы жыццё – смерць трымае чытача ўвесь час у напружанні.

Уладзімір Арлоў не прыбягае ў апавяданні да дакладнай персаніфікацыі. Ён мімаходзь, праз рэтраспектыўныя ўстаўкі падае звесткі пра параненага светлабародага летапісца, якому князь даручыў збіраць аброк, каб узброіць сваіх ваяроў: «У вазах былі бабры і дымляніна, мёд і збожжа, усё, што ён вёз з памежных вясяў і пагостаў. Князь паслаў яго, свайго даверанага баярына, адразу, як вярнуўся з палону, бо княжыя клеці, скляпы і мядушы ад мінулае восені стаялі ўпусце. Другі месяц ён збіраў аброк, мыта і перавоз, запісваў прыбыткі і тое, што пайшло на папас грыдзям, а вечарамі разгортваў запаветны пергамен...» [15, с. 170]. Найвялікшай каштоўнасцю светлабароды лічыць свае запісы, у якіх выказана

трывога з прычыны княжаскіх міжусобіц на землях каля Дзікага Поля¹. Княжскія міжусобіцы адбываліся на нашых землях даволі часта, паланенне князёў таксама не было выключнай з'явай (у свой час у палон былі ўзяты Вітаўт, Усяслаў Чарадзеі з двума сынамі і іншыя прадстаўнікі знатнага паходжання).

Тапонім «Дзікае Поле» адсылае чытача ў сіваю мінуўшчыну, у часы змагання з полавецкімі качэўнікамі, якія часта рабавалі беларускія землі з прычыны міжусобных княжаскіх войнаў. Пра смеласць і рызык трыццацігадовага баярына-летапісца гаворыць тое, што ён «не збаяўся праспяваць крыводную песню скораму на лютую расправу князю Усяславу Васількавічу» [15, с. 171]. У. Арлоў у адным сказе па-майстэрску спалучае некалькі наратыўных прыёмаў: ён дае характарыстыку герою, падкрэсліваючы яго мужнасць, вызначае час дзеяння (падавецкія набегі) і дакладна апісвае асобу князя. Вобраз летапісца-песняра, народнага заступніка ўдакладнены фальклорнымі матывамі і прысутнасцю міфічных паганскіх істот: Жля, Карна, Жыва, Стрыбог, Пярун.

Своеасаблівы дыялог баярына-летапісца з крумкачом выяўляе роздум параненага аб светабудове, справядлівасці паміж людзьмі, яго марах на будучыню. У баярына няма крыводы на птушку, няма агіды і нянавісці да яе. Параўноўваючы жыццё чалавека з птушымым існаваннем, светлабароды разважае: «Шчаслівыя вы, птахі... Не выдзеўбе крук круку вочы, не скажуць твае сыны адзін аднаму: гэта маё і тое маё таксама. У нас, у людзей, іначай. <...> Яраслававы ўнукі ніяк спадчыну не падзяляць, і ў Полацкай зямлі ладу няма. Забыліся ўсяславічы, як збіраў прадзед крывічоў пад сваё крыло, у адну дзяржаву» [15, с. 173].

Выратаванне асабістага жыцця – не галоўная задача для героя апавядання. Ён болей заклапочаны «нейкім пергаменным скруткам», схаваным пад кальчугай: «Баярына апанаваў страх. Ён ліхаманкава абмацаў грудзі, падняў левай рукою край лускаватай броні, а правай, слабейшаю ад раны, пашукаў за пазухай. Пергаменны скрутак быў на месцы, але страх не мінуўся» [15, с. 170]. Сэнс жыцця летапісец бачыць у тым, каб праз праўдзівы расказ аб падзеях свайго часу нашчадкі ўразумелі свае карані, не згубілі повязь часоў.

Варта адзначыць, што падрабязнага апісання батальных сцэн у творы няма, ёсць толькі іх вынік: смерць людзей, крываваыя лужыны, скалечаныя целы, але не на іх сканцэнтравана ўвага пісьменніка. На першым плане супрацьстаянне жыцця і смерці, светлага і цёмнага, памяцці і занябання. Памяць увабляе той самы пергамент, які так самааадда-

¹ Дзікае Поле – гістарычная вобласць незаселеных тэрыторый, якія прымыкалі з поўдня да рускіх «украіных» зямель. Займала тэрыторыю сучаснага Цэнтральнага Чарназем'я і частку сучаснай Украіны, а таксама землі Ніжняга Прыдоння, Сярэдняга і Ніжняга Паволжа [16, с. 585].

Для У. Арлова важна не толькі расказаць пра гістарычны факт, але і псіхалагічна тонка зафіксаваць думкі і перажыванні героя, ідэю гістарычнай перспектывы яго ўчынкаў. Сюжэт у пісьменніка, як правіла, не абцяжараны падзеямі, у цэнтры твора найперш характар чалавека, заклапочанага трывожнымі думкамі. Так, Ігнат Грынявіцкі спадзяецца на тое, каб выбух быў пачуты «і ў сталіцы, і ў самых аддаленых кутах імперыі» і стаў «напамінкам усім тыранам, ... помстаю за ягоны абылганы, зняважаны народ» [17, с. 173]. Пачуццё еднасці са сваёй краінай (успаміны пра бацькоўскі дом; «ціхі, як галубінае буркаванне», смех сястры Юлі; бацькава скрыпка і паланез, прысвечаны Касцюшку) мацуе волю героя, загартоўвае яго

характар. Гістарычныя факты, пададзеныя праз свядомасць персанажа, праз яго ідэал светабудовы, ствараюць атмосферу таго чытацкага даверу да пісьменніка, якому ёсць што сказаць сучаснаму чытачу.

Такім чынам, па-майстэрску выкарыстоўваючы шматлікія наратыўныя прыёмы (выдзяленне ключавых момантаў, захаванне сюжэтай інтрыгі, тонка растаўленыя акцэнтны на дэталях, своеасаблівы спосаб персаніфікацыі герояў, кантэкстуальна матываванае цытаванне архіўных крыніц, кантрасная падача вобразаў, глыбокая змястоўнасць сімвалаў і мастацкіх дэталей і г. д.), У. Арлоў стварае высокамастацкую гістарычную прозу, якая адпавядае лепшым сусветным узорам.

ЛІТАРАТУРА

1. Бахтин, М. М. Вопросы литературы и эстетики. Исследования разных лет / М. М. Бахтин. – М. : Худож. лит., 1975. – 504 с.
2. Жиличева, Г. А. Взаимодействие повествовательных инстанций в нарративной структуре романов 1920–1950-х годов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: file:///C:/Users/veraz/Downloads/vzaimodeystvie-povestvovatelnyh-instantsiy-v-narrativnoy-strukture-romanov-1920-1950-h-godov-1.pdf. – Дата доступа: 15.02.2019.
3. Ковалев, О. А. Нарративные стратегии в творчестве Ф. М. Достоевского : монография / О. А. Ковалев. – Барнаул : Изд-во Алт. ун-та, 2011. – 316 с.
4. Тюпа, В. И. Очерк современной нарратологии / В. И. Тюпа // Критика и семиотика. – 2002. – Вып. 5. – С. 5–31.
5. Гарадніцкі, Я. А. Літаратура як мастацтва: камунікацыйнасць, інтэрмедыяльнасць, наратыўнасць / Я. А. Гарадніцкі. – Мінск : Бел. навука, 2014. – 401 с.
6. Часнок, І. Ч. Наратыўныя прыёмы ў рамане Кузьмы Чорнага «Млечны шлях» / І. Ч. Часнок // Карповские научные чтения : сб. науч. ст. / Беларус. гос. ун-т ; отв. ред. А. И. Головня. – Мінск, 2014. – С. 286–290.
7. Часнок, І. Ч. Наратыўная стратэгія ў апавесці «Ціхая плынь» Максіма Гарэцкага / І. Ч. Часнок // Роднае слова. – 2014. – № 9. – С. 10–14.
8. Часнок, І. Ч. Рэцэпцыя апавядальнай культуры Ф. М. Дастаеўскага ў рамане Кузьмы Чорнага «Сястра» / І. Ч. Часнок // Веснік БДУ – 2015. – № 2. – С. 20–24.
9. Жук, І. В. У тумане Васіля Быкава: тры тэзісы да граматыкі наратыўнай інтрыгі апавесці [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: file:///C:/Users/veraz/Downloads/903-7219-1-PB%20(1).pdf. – Дата доступу: 21.02.2019.
10. Марчанка, А. У. Колеравы элемент у наратыўных характарыстыках (мужчынскія партрэты ў трылогіі Якуба Коласа «На ростанях») // Міфалогія – фальклор – літаратура: праблемы паэтыкі : зб. навук. прац / Беларус. дзярж. ун-т ; пад агул. рэд. В. П. Рагойшы. – Мінск, 2009. – С. 65–75.

REFERENCES

1. Bakhtin, M. M. Voprosy literatury i estetiki. Issledovaniya raznykh let / M. M. Bakhtin. – M. : Khudozh. lit., 1975. – 504 s.
2. Zhilicheva, G. A. Vzaimodeystviye povestvovatelnykh instantsiy v narrativnoy structure Romanov 1920-1950-oh godov [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: file:///C:/Users/veraz/Downloads/vzaimodeystvie-povestvovatelnyh-instantsiyv-narrativnoy-strukture-romanov-1920-1950-h-godov-1.pdf. – Data dostupa: 15.02.2019.
3. Kovalev, O. A. Narrativnyye strategii v tvorchestve F. M. Dostoyevskogo : monografiya / O. A. Kovalev. – Barnaul : Izd-vo Alt. un-ta, 2011. – 316 s.
4. Tyupa, V. I. Ocherk sovremenniy naratologii / V. I. Tyupa // Kritika i semiotika. – 2002. – Vyp. 5. S. 5–31.
5. Garadnitski, Ya. A. Litaratura yak mastatstva: kamunikatyunasts, intermedyyalnasts, naratyunasts / Ya. A. Garadnitski. – Minsk : Bel. navuka, 2014. – 401 s.
6. Chasnok, I. Ch. Naratyunyya pryomy u ramane Kuzmy Chornaga “Mlechny shlyakh” / I. Ch. Chasnok // Karpovskiyе nauchnyye chteniya : sb. nauch. st. / Belarus. gos. un-t; отв. red. A. I. Golovnya. – Minsk, 2014. – S. 286–290.
7. Chasnok, I. Ch. Naratyunaya strategiya u apovestsi “Tsikhaya plyn” Maksima Garetskaga / I. Ch. Chasnok // Rodnaye slova. – 2014. – № 9. – S. 10–14.
8. Chasnok, I. Ch. Retseptsiya apavyadalnay kultury F. M. Dastayevskaga u ramane Kuzmy Chornaga “Syastra” / I. Ch. Chasnok // Vesnik BDU. – 2015. – № 2. – S. 20–24.
9. Zhuk, I. V. U tumane Vasilya Bykava: try tezisy da gramatyki naratyunay intrygi apovestsi [Elektronny resurs]. – Rezhym dostupu: file:///C:/Users/veraz/Downloads/90372191PB%20(1).pdf. – Data dostupu: 21.02.2019.
10. Marchanka, A. U. Koleravy element u naratyunykh kharaktarystykakh (muzhchynskiya partrety u trylogii Yakuba Kolasa “Na rostanyakh”) // Mifalogiya – folklor – litaratura: prablemy paetyki : zb. navuk. prats / Belarus. dzyarzh. un-t; pad agul. red. V. P. Ragoysy. – Minsk, 2009. – S. 65-75.

11. *Лісоўская, І. С.* Канцэптасфера пазэіі Пімена Панчанкі / І. С. Лісоўская // *Вопросы функциональной грамматики: сб. науч. тр.; вып.5. / отв. ред. М. И. Коношкевич.* – Гродно : ГрГУ, 2005. – С. 233–239.
12. *Дарагакупец, А. М.* Традыцыі інтэлектуальнага пстарычнага рамана ў творчасці Уладзіміра Арлова / А. М. Дарагакупец // *Вестнік БДУ.* – 2004. – Сер. 4, № 2. – С. 12–17.
13. *Васілеўская, А. С.* Параўнальны аналіз загаловаў гістарычных твораў (на матэрыяле творчасці У. Караткевіча, У. Арлова, В. Іпатавай) [Электронны рэсурс] / А. С. Васілеўская. – Рэжым доступу: <http://elib.bspu.by/bitstream/doc/688/1/%D0%97%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D1%9E%D0%BA%D1%96%20%D0%B3%D1%96%D1%81%D1%82.%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B0%D1%9E.pdf>. – Дата доступу: 01.03.2019.
14. *Пятрова, Н. Я.* Асаблівасці выкарыстання рэлігійнай лексікі ў творах Уладзіміра Арлова / Н. Я. Пятрова // *Роднае слова.* – 2018. – № 2. – С. 32–35.
15. *Арлоў, У. А.* Час чумы / У. А. Арлоў. – Мінск : І. П. Логвінаў, 2005. – 206 с.
16. *Цемушаў, В. М.* Дзікае поле / В. М. Цемушаў // *Вялікае княства Літоўскае : энцыклапедыя : у 2 т.* – Мінск, 2007. – Т. 1. – С. 585.
17. *Арлоў, У. А.* Ля Дзікага Поля / У. А. Арлоў. – Мінск : І. П. Логвінаў, 2010. – 299 с.
11. *Lisouskaya, I. S.* Kantseptasfera paezii Pimane Panchanki / I. S. Lisouskaya // *Voprosy funktsionalnoy grammatiki: sb. nauch. tr.; vyp. 5 / otv. red. M. I. Konushkevich.* – Grodno : GrGU, 2005. – S. 233–239.
12. *Daragakupets, A. M.* Tradytsyi intelektualnaga gistorychnaga ramana u tvorchastsi Uladzimira Arlova / A. M. Daragakupets // *Vesnik BDU.* – 2004. – Ser. 4, № 2. – S. 12–17.
13. *Vasileuskaya, A. S.* Paraunalny analiz zagaloukav gistorychnykh tvorau (na materyyale tvorchastsi U. Karatkevicha, U. Arlova, V. Ipatavay) [Elektronny resurs] / A. S. Vasileuskaya. – Rezhym dostupu: <http://elib.bspu.by/bitstream/doc/688/1/%D0%97%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D1%9E%D0%BA%D1%96%20%D0%B3%D1%96%D1%81%D1%82.%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B0%D1%9E.pdf>. – Data dostupu: 01.03.2019.
14. *Pyatrova, N. Ya.* Asablivastsi vykarystannya religiyнай leksiki u tvorakh Uladzimira Arlova / N. Ya. Pyatrova // *Rodnaye slova.* – 2018. – № 2. – S. 32–35.
15. *Arlou, U. A.* Chas chumy / U. A. Arlou. – Minsk : I. P. Logvinau, 2005. – 206 s.
16. *Tsemushau, V. M.* Dzikaye pole / V. M. Tsemushau // *Vyalikaye knyastva Litouskaye : entsyklapedyya : u 2 t.* – Minsk, 2007. – T. 1. – S. 585.
17. *Arlou, U. A.* Lya Dzikaga Polya / U. A. Arlou. – Minsk : I. P. Logvinau, 2010. – 299 s.